

Hamerli Petra*

**KULTÚRDIPLOMÁCIAI KÖZELEDÉS
MAGYARORSZÁG ÉS OLASZORSZÁG KÖZÖTT
(1926–1928)**

*CULTURAL-DIPLOMATIC APPROACH BETWEEN HUNGARY
AND ITALY (1926–1928)*

ABSTRACT

In my paper I present the cultural approach between Hungary and Italy between 1926 and 1928. After the first World War – regarding to Europe – Italy aimed to obtain political influence in the Danubian basin and in the Balkans, where it was obstructed by one of the successor States, the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes (Yugoslavia). In 1926 Italy determined itself to take steps for weakening the Yugoslavian State and it searched for allies. As Hungary, which lost two thirds of its territory after the war, was interested in weakening the successor States, too, Italy began to approach to it. The cultural diplomacy could be used to this as a measure, so the minister of cultural affairs in Hungary, Kuno Klebelsberg was invited to Italy „to make conferences on the Italian–Hungarian Cultural Relations during the history”. Really, Klebelsberg and the Italian politicians established the relations of the two States by making agreements on a strong cultural cooperation. These accord was followed by the prime minister István Bethlen’s visit in Rome, when the Italian–Hungarian Treaty of Friendship was signed.

1. Előzmények

Az első világháborút (1914–1918) a 19. századi európai erő-egyensúlyban jelentékeny szerepet betöltő Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása követte, mely merőben átalakította az európai nemzetközi viszonyokat. A háborúban Magyarország és Olaszország ellenfelekként néztek szembe egymással, azonban az új viszonyrendszer kínálta lehetőségek közepette megfogalmazott politikai érdekeikben hamar egyezőség mutatkozott.

Az 1920. június 4-én aláírt trianoni békeszerződés rendelkezései következtében Magyarország elveszítette területének mintegy kétharmadát, s a magyar nemzeti-ségű lakosság jelentős része is határon kívülre került. Ebből következően Magyarország egyik legfontosabb politikai célkitűzése a békeszerződés revíziójának

* PhD-hallgató, Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Interdiszciplináris Doktori Iskola, „Európa és a magyarság a 18–20. században” történelmi program; Università degli Studi di Roma „La Sapienza”, Facoltà di Scienze Politiche, Dottorato di Ricerca in „Storia dell’Europa”

kimódolása lett, melyet a korszak legjelentősebb miniszterelnöke, Bethlen István (1921–1931) külpolitikai koncepciójában – mely gyakorlatilag az egész korszakot végigkísérte – nyíltan is megfogalmazott.¹ Bethlen úgy vélte, hogy Magyarországot az a veszély fenyegeti, hogy a szlávok – akiket a kisantant, és az egyre erősödő Szovjetunió tömörít – bekerítik az országot, amennyiben nem szerzi vissza a Kárpátok vonalát, mely megvédhetné a magyarokat az orosz betöréstől. Ebben lehet a magyarság segítségére a szintén a versailles-i békerendszer revideálását kívánó Olaszország, amelyet Bethlen a szlávok természetes ellenfelének tartott, mivel a szláv térnyerés az olasz érdekekkel is szöges ellentétben állt.²

Arra a kérdésre, hogy e szerepre miért éppen Olaszországot szemelte ki Bethlen, kisebb részben a békekonferencia eseményei, nagyobb részben pedig a háborút követő olasz külpolitikai célok adhatják meg a választ. Olaszországot az 1915. április 26-án kötött londoni titkos szerződés területi ígéretei vették rá arra, hogy az antant oldalán belépjen az első világháborúba, azonban ezek az ígérek a háborút követően tarthatatlanokká váltak. Franciaország, Nagy-Britannia, és Oroszország ugyanis Trentino, Trieszt, Gorizia, Pola, Zára, a dalmát partvidék olaszlakta városainak birtoklását, a Brenner-hágót, Kelet-Isztriát és Közép-Dalmáciát, valamint bizonyos albán területek feletti protektorátusságot ígérték Olaszországnak.³ 1918. december 1-jén azonban, az új államok sorát gyarapítva, megalakult a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság – a kortársak által kezdetől fogva alkalmazott, 1929 októberében hivatalossá is tett nevén Jugoszlávia –, s uralkodó állama, Szerbia már 1914 őszén bejelentette, mely területeket követeli. Eszerint Boszniára, Hercegovinára, a Vajdaságra, Horvátországra, Szlovéniára, Dalmáciára és az Isztriára tartott igényt.⁴ A londoni szerződés értelmében Olaszországgal nyilvánvalóan a két utóbbi terület jelentett vitás pontot, miután ebben a térségben vitathatatlannal nagyobb létszámmal bírtak a délszlávok, mint az olaszok. 1918 novemberében a Fiumei Nemzeti Tanács petícióval fordult Vittorio Emanuele Orlando olasz miniszterelnökhöz, kérve a város Olaszországhoz csatolását,⁵ ami újabb ütközőpontot jelentett Jugoszláviával. A békekonferencia azonban nem ítélte Olaszországnak egyik olyan területet sem, amelyre Jugoszlávia is igényt tartott, sőt, a neki ígért területek közül Olaszország voltaképpen csak Dél-Tirolt és Triesztet szerezhette meg.

A jugoszláv–olasz ellentét másik, Olaszország szempontjából kétségtelenül nyomósabb oka az volt, hogy Olaszország – az afrikai gyarmatbirodalom megszerzésének vágyán túl – a Balkánon és a Duna-medencében kívánt befolyásra szert tenni, valamint hegemoniára törekedett az Adria-térségben is.⁶ Ebben pedig Jugoszlávia, földrajzi elhelyezkedésénél fogva, pusztán létében is akadályozta, aminek következtében Olaszország fő külpolitikai célja Jugoszlávia kiiktatása lett. Ehhez kidolgozták a Pietro Badoglio nevével fémjelzett Badoglio-tervet, amely a délszláv állam bekerítését, belső ellentéteinek fokozását és belülről történő bomlasztását célozta. Kivitelezéséhez – Albánia és Bulgária mellett – Olaszország Románia és Magyarország segítségére számított,⁷ mivel területi kérdések végett e két államnak is komoly nézeteltérései voltak Jugoszláviával.

1920–1921-ben bilaterális egyezmények hálózataként a csehszlovák–jugoszláv, majd a csehszlovák–román, végül a román–jugoszláv szerződések aláírásával megalkult a kisantant, melynek elsődleges célja ugyanis az első világháborút követő status quo megőrzése és a Habsburg-restauráció megakadályozása volt,⁸ vagyis a magyar külpolitikai törekvések legfőbb akadályát jelentette, így Magyarország a kisantant felbomlasztását tartotta az első lépésnek a revízió felé vezető úton. Mivel a kisantant – bár eredetileg nem francia kezdeményezésre jött létre – hamarosan Franciaország szövetségesévé vált, Olaszország attól tartott, hogy Franciaország kiszoríthatja őt a vágyott közép-európai befolyási övezetből. Hogy ennek elejét vegye, átmenetileg közeledni kezdett a kisantanthoz. Ennek jeleként Mussolini 1924. január 27-én megkötötte Jugoszláviával a római egyezményt, mely egyrészt elismerte a Fiume feletti olasz fennhatóságot, másrészt semlegességi nyilatkozatot jelentett arra az esetre, ha a két állam valamelyike egy harmadik ország agressziójának áldozatává válna. 1926-ban Olaszország aláírta a Besszarábiát Romániának adó Besszarábia-protokollt, illetve olyan szerződést is kötött Bukaresttel, melynek titkos záradéka kimondta, hogy az egyik fél harmadik állammal való háborúja esetén a másik fél semleges marad. Ez a kisantanthoz közeledő olasz politika azonban hamar zátonyra futott, miután Jugoszláviával már 1925-ben megromlott a viszony. A kapcsolatok elhidegülésének közvetlen oka az volt, hogy 1925 júliusában aláírásra kerültek az Olaszországnak főként a dalmáciai olasz ingóságok tekintetében számos előnyt juttató Nettuno-konvenciók, melyeket a novemberben a parlamentbe került Stjepan Radić pártjának nyomására Jugoszlávia nem ratifikált.⁹

Ekkor Olaszország visszatért korábbi, Jugoszlávia felbomlasztását célzó politikájához, melyhez Benito Mussolini olasz miniszterelnök szövetségeseket keresett. 1926-ban Olaszország barátsági és biztonsági szerződést kötött Albániával (I. tiranai paktum), mely kimondta, hogy Albánia politikai, jogi és földrajzi status quójának megőrzésére a két állam kölcsönösen támogatja egymást. Egy évvel később, 1927-ben pedig Olaszország és Albánia aláírta a védelmi szövetséget jelentő II. tiranai egyezményt, mely egyértelműen Jugoszlávia ellen irányult.¹⁰ Magyarországon szintén 1925-ben történt egy olyan esemény, amely végleg eldöntötte a követendő külpolitikai irányvonalat, nevezetesen a frankhamisítási botrány¹¹ kirobbanása, mely nemzetközi visszhangot keltett. A botrány megerősítette azt a felfogást, hogy eredményes revíziós politikát csak nagyhatalmi támogatással és tárgyalásos úton lehet elérni.¹²

Így amikor Olaszország részéről közeledési készség mutatkozott Magyarország irányába, a magyar politikusok örömmel ragadták meg a lehetőséget. A közeledés eszközeként a történelem során hagyományosan jónak tekinthető kulturális kapcsolatok megerősítése kínálkozott.

2. A két állam kultúrpolitikájának főbb vonásai a korszakban

Miután Mussolini a Badoglio-tervhez való visszatérés mellett döntött, igyekezett olyan fogódzót keresni, mellyel Magyarországot Olaszország bűvkörébe vonhatja, s amellyel a magyar politikai elitet és az értelmiséget egyaránt meggyőzheti arról, hogy Olaszországban a magyarság értékes szövetségesre, pártfogóra találhat. Mint korábban láthattuk, a mohácsi beszéd elhangzása, mely – a nyilvánosság számára legalábbis – a magyar–jugoszláv közeledés fontosságát hangsúlyozta, különösen jelentőssé tette Olaszország számára, hogy Magyarországgal mielőbb stabil kapcsolatokat alakítson ki. Ezért 1926 őszen kultúrdiplomáciai közeledés indult meg a két állam között, melyet Olaszország kezdeményezett.

Ahhoz, hogy érthetővé váljon, Olaszország miért a kulturális kapcsolatok felvételét tekintette a politikai közeledés előmozdítására irányuló első lépésként, szükséges kitérni arra, hogy a két állam milyen kulturális berendezkedéssel bírt a korszakban. Olaszországban az általam vizsgált időszakban a fasizmus jelentette az uralkodó eszmerendszert, amely nem csupán ideológia volt, hanem az élet minden területét meghatározó eszmekör.¹³ Mussolini – a Nemzeti Fasiszta Párt ideológusa, Giovanni Gentile segítségével – csak 1932-ben fogalmazta meg a fasizmus doktrínáját. A fasiszta tanok az események függvényében folyamatosan változtak, így a *Dottrina del fascismo* sem jelentette Mussolini elveinek teljes, összefüggő rajzát, inkább csak a rendszerről, az államról és a társadalomról alkotott egyes nézeteket ismertette.¹⁴ A fasiszta rezsim az „új ember” fogalmát kívánta elfogadtatni, azaz arra törekedett, hogy az olasz népet alapjaiban reformálja meg. A fasizmus eszménye az aktív, tette kész, mindenre elszánt, bátor ember volt, aki ugyanakkor képes alárendelni magát az ideológiának, és az állam érdekeinek.¹⁵ Ebben a fejtegetésben a kultúrdiplomácia, mint olyan, nem nyerhetett önálló teret, s Mussolini ideológiájában kevés szó esett a kulturális értékekről. Úgy vélem, az e téren követendő politika Mussolini egy mondatával kitűnően jellemezhető: „Mi olyan rendszert teremtünk, amelyben mindazok, akiket valamikor szellemi munkásoknak neveztek, akik hivatásukból és foglalkozásukból élnek, a rendszernek, amelyben élnek, pótolhatatlan hozzájárulását nyújtják.”¹⁶ Ezzel Mussolini voltaképpen felszólította az olasz értelmiséget arra, hogy álljon a rendszer szolgálatába.

Magyarországon merőben eltérő volt a kultúra helyzete, szerepe. A trianoni békeszerződésben foglalt rendelkezések kulturális téren is éreztették hatásukat, noha ezen a területen jóval csekélyebbek voltak a veszteségek, mint a gazdasági életben. Egyfelől a szerződéssel jelentős magyar múlttal bíró városok és azok vonzáskörzetei, valamint a középiskolák és a felsőoktatási intézmények többsége is határon túlra került, ami hátrányosan érintette az ország kulturális életét. Másfelől viszont az utódállamokból visszatérő, magyar nemzetiségű menekültek túlnyomórészt értelmiségiek voltak, ezáltal Magyarországon megnövekedett a művelt társadalmi réteg aránya, amit a későbbiekben a kultúra javára lehetett fordítani.¹⁷

A békeszerződés okozta sokkot követően a kulturális értékek fontos szerepet töltek be azáltal, hogy lehetővé tették a magyarság nemzeti egységtudatának fenn tartását. Ezért a háború után megerősödött a kormánynak a kulturális életre gyakorolt befolyása, ami egyrészt a megnövelt anyagi ráfordítást, másrészt a kultúra politikai programmá emelését jelentette.¹⁸ Ehhez arra volt szükség, hogy a vallás-és közoktatásügyi miniszteri – más szóval kultuszminiszteri – posztot olyan személy töltsse be, aki kellő karakánssal és elvhűséggel rendelkezett e célok megvalósításához. A korszakban Magyarországnak két jelentős kultuszminisztere volt, az egyikük Klebelsberg Kuno gróf (1922–1931), a másik pedig Hóman Bálint (1932–1941). Mindkettejük kultúrpolitikájában – noha voltak eltérések az általuk kitűzött célok és eszközök között – alapeszmeként jelent meg a kultúrfölény-elmélet.¹⁹

„Nekünk dolgozni kell, és ne feledjük, hogy a magyar hazát ma elsősorban nem a kard, hanem a kultúra tarthatja meg és teheti ismét nagygyá.”²⁰ – fogalmazott Klebelsberg, megindokolva a kulturális célú ráfordítások szükségességét, melyek az állami költségvetésnek mintegy 10%-át tették ki.²¹ A korszakban rendkívüli jelentőségre tettek szert a társadalomtudományok, s azon belül is elsősorban a történetírás. A békeszerződés rendelkezései ugyanis felszínre hívták azt a kérdést, hogy a magyarság történelme során hol követte el azokat a hibákat, amelyek az országot az első világháború utáni sorsára juttatták. Az erre irányuló kérdések megválaszolásához pedig arra volt szükség, hogy Magyarország történetének feltárására ezen kérdésfelvetések mentén, újragondolva kerüljön sor, amely a történeti kutatások fokozott pártolását vonta maga után.²²

A Horthy-korszak kultúrpolitikájának már említett fontos elemét, a kultúrfölény-elméletet – a neonacionalizmus fogalmával együtt – Klebelsberg nevéhez szokás kötni.²³ A történetírásban mindkét terminushoz sok esetben negatív kép társult, minthogy sokan faji tartalommal töltötték meg azokat. Valójában azonban a Klebelsberg kultúrpolitikájában megfogalmazott kultúrfölény-elmélet nem hordozott fajelméleti mondanivalót, csupán arra utalt, hogy az egyes nemzetek állandó versenyben állnak egymással, melynek során a kulturális színvonal döntő tényező. Emiatt a magyarságnak meg kell őriznie azt az előkelő helyet, amelyet a közép-európai térség nemzetei között kulturális téren birtokolt.²⁴ A neonacionalizmus Klebelsberg értelmezésében annyit takart, hogy minden kornak megvan a maga nacionalizmusa, melynek elemei, céljai az idők során változnak. A trianoni Magyarország esetében ez azt jelentette, hogy míg a 19. századi magyar nacionalizmus a nemzeti önállóságért szállt síkra, addig a háborút követően egy új állam megteremtése volt a cél.²⁵

Klebelsberg a kulturális színvonal fenntartását az iskolai és felsőoktatási képzés fejlesztésével vélte kivitelezhetőnek, melyhez elengedhetetlennek tartotta a külföldi tanulmányutak lehetővé tételét. Ehhez egyrészt úgynevezett Collegium Hungaricumokat létesített a fontosabb európai kulturális központokban, másrészt ösztöndíjrendszert hozott létre. Ennek koordinálásához felállította az Országos Ösztöndíjtanácsot, melynek legjelentősebb vezetője a korszakban Domanovszky

Sándor történész, Klebelsberg bizalmasa volt. Minderről az 1927. évi XIII. törvény cikk rendelkezett,²⁶ mely „a külföldi magyar intézetekről és a magas műveltség célját szolgáló ösztöndíjakról”²⁷ szólt. Az első Collegium Hungaricumok Bécsben, illetve Berlinben nyitották meg kapuikat 1924-ben,²⁸ s őket követte a Római Magyar Intézet, melynek megalakulását erőteljes, és – Olaszország részéről legalábbis – a politikai közeledéshez vezető utat szolgáló kultúrdiplomáciai közeledés előzte meg, amely a Badoglio-terv melletti olasz állásfoglalástól, 1926 ősztől vette kezdetét.

3. A kultúrdiplomáciai közeledés

A közeledés ürügyét Olaszország számára az adta, hogy a birtokában volt két Mátyás király korabeli corvina, mely a magyarság számára köztudottan fontos kulturális értékkel bírt. Erre hivatkozva a budapesti olasz követ, Ercole Durini di Monza javasolta Mussolininak, hogy az olasz kormány ajánlja fel a magyar kormánynak, hogy Magyarországnak ajándékozza a két kódexet.²⁹ A követ a corvinák történetét is jól ismerte. Elbeszélése szerint a szóban forgó kódexeket a török hódoltság idején a törökök lopták el eredeti helyéről, a Budavári Palota könyvtárából, s eladták őket egy velencei kereskedőnek. Tőle II. (Este) Alfonz modenai fejedelem vásárolta meg a corvinákat, hogy gyarapítsa a család könyvtárát. 1847-ben az akkori modenai fejedelem, IV. Ferenc – aki úgy vélte, hogy a kódexek a magyar népet illetik – visszaadta őket a magyar államnak. Azonban 1919-ben Olaszország – arra hivatkozva, hogy a két irat ily módon olasz tulajdonban is állt az évszázadok során – a győztes jogán igényt tartott a két corvinára. Mivel a magyar kultúra ritka dokumentumairól volt szó, 1922-ben a magyar állam tárgyalásokat kezdeményezett a kódexek visszavételéről, melyek nem haladtak előre. Durini úgy vélte, hogy ezt az ügyet remekül fel lehetne használni a magyar–olasz kapcsolatok megerősítésére azáltal, hogy Mussolini felajánlaná a rövidesen Rómába látogató Bethlen Istvánnak a kódexek odaajándékozását.³⁰ „Megjegyzendő, hogy a kódexek önmagukban semmilyen különösebb művészeti értékkel nem bírnak, s nem is fontosak a számunkra, már csak azért sem, mert éppen a modenai könyvtárban fellelhető még tíz hasonló.”³¹ – fogalmazta meg Durini azt az érvet, amellyel Mussolinit könnyedén meg lehetett győzni arról, hogy mondjon le a két corvináról Magyarország javára.

Mussolini megfogadta Durini tanácsát, és 1927 márciusában az olasz kormány nevében Magyarországnak ajándékozta a corvinákat, és cserébe nem kért semmilyen olasz történeti, vagy művészeti emléket a magyaroktól. A Bethlen-kormány nagyra értékelte a gesztust, mely Klebelsberg szerint azt bizonyította, hogy Olaszország támogatja a magyar kultúra fejlődését és terjesztését, a magyarság ügyét, és a magyar eszméket is.³² Ez utóbbi vélhetően arra utal, hogy a magyar kormány bízott abban, hogy Olaszország a későbbiekben hajlandóságot fog mutatni a magyar revíziós törekvések támogatására. De véleményem szerint a kijelentés

magában foglalja azt is, hogy Magyarország – még ha nem is adott nyíltan hangot ennek – éppúgy a politikai közeledés előfutárát látta a kulturális kapcsolatok megerősítésében, mint az olasz fél.

A kódexek visszaadásáról a magyar sajtóorgánumok közül Az Est³³ tudósított. A cikk közölte, hogy Mussolini felhatalmazására a modenai könyvtárból két Corvin-kódexet Magyarországnak engednek át, így a Magyar Nemzeti Múzeum összesen tizenkét corvinát birtokol majd. A kódexeket azonban a lap szerint nem kellene ajándéknak tekinteni, mivel azokat Magyarország már egyszer visszakapta, csak a háború után az olaszok eltulajdonították őket, s most a barátságos közeledésre való tekintettel hajlandóak visszaadni ezt a jog szerint magyar tulajdont.³⁴

A corvinák Magyarországnak ajándékozását követően került sor Klebelsberg Kuno római látogatására, melynek elsődleges célja a római Collegium Hungaricum felállítása volt. Rómában már 1923-tól működött a Történelmi Intézet, melynek Fraknoi Vilmos arbei címzetes püspök villája adott otthont, igazgatója pedig Gerevich Tibor művészettörténész lett.³⁵ Klebelsberg ezt az intézményt kívánta bővíteni, illetve Collegium Hungaricummal fejleszteni.³⁶ Az új magyar intézetet Klebelsberg úgy tervezte, hogy az ne csupán történészeket fogadjon be, hanem más tudományágak képviselőinek is otthont adjon. Az ez irányú bővítés kivitelezése megkívánta, hogy a magyar állam egy nagyobb palotát vásároljon, amely egyszerre sok tanuló és kutató szálláshelyül képes szolgálni.

Az adásvételről folyó tárgyalások 1926 végén kezdődtek meg. Klebelsberg Kuno Durininak vázolta fel elképzelését, miszerint a magyar állam eladná a Fraknoi-villát, s helyette nagyobb palotát vásárolna, mely egyszerre hozzávetőlegesen negyven ösztöndíjas befogadására képes. Az erre szánt anyagi keretet Klebelsberg egymillió-kétszázezer aranykoronában határozta meg, ami körülbelül hatmillió olasz lírának felelt meg. Az újonnan alapítandó intézménybe magyar állami ösztöndíjjal érkezének a legtehetségesebb magyar egyetemi hallgatók és a kutatók, akinek kiválasztásában maga Klebelsberg is közreműködne, azzal a nem titkolt céllal, hogy római tapasztalataikat az odaküldött ösztöndíjasok a két ország kulturális kapcsolatainak, és szövetségének tovább erősítése érdekében kamatoztassák majd.³⁷ A két politikus megállapodott abban, hogy a Római Magyar Akadémián három szekciót különítenek majd el, melyek közül az első a már diplomával rendelkező kutatók, a második a művészek, a harmadik – s egyben legnagyobb – pedig a Rómába érkező egyetemi hallgatók, diákok kényelmét szolgálja majd.³⁸ Szintúgy e beszélgetés során Klebelsberg felvetette azt is, hogy a Római Egyetemen [ma: Università degli Studi di Roma „La Sapienza” – H. P.] állítsanak fel egy magyar történelem-és kultúra tanszéket, melyet a későbbiek folyamán esetlegesen Közép-Európa tanulmányok tanszékké lehetne bővíteni. Vezetőül Klebelsberg mindkét intézmény esetében Gerevich Tibort javasolta.³⁹ Durini – aki szerint Klebelsberg már kultuszminiszterségének hajnalától kezdve számos eredményt ért el a magyar–olasz kulturális kapcsolatok megerősítése terén – mindegyik ötlet-

tel egyetértett, s szorgalmazta Mussolininál, hogy a tervek továbbítva legyenek az olasz kultuszminiszter, Pietro Fedele felé.⁴⁰

Fedele lelkesen fogadta Klebelsberg felvetéseit, és kifejtette Mussolininak, hogy a Római Magyar Akadémia nemcsak azt a célt szolgálná, hogy a magyar fiatalok jobban megismerjék Olaszországot és kultúráját, hanem előmozdítná a két állam barátságát, politikai kapcsolatainak megszilárdulását is. Ezért Fedele kijelentette, hogy kész támogatni az elképzeléseket, s minden tőle telhetőt meg fog tenni azok gyakorlati megvalósulásáért. javasolta, hogy a konkrétumok megvitatására Klebelsberg közeljövőben esedékes római látogatása idején kerüljön sor.⁴¹ Ezt követően az utazást 1927 márciusának első felére tűzték ki.⁴²

Miután ekkorra már ismeretes volt a nyilvánosság előtt, hogy Bethlen is Rómába készül 1927 tavaszán, a magyar sajtóban tüstént találgatások indultak meg Klebelsberg látogatásának célját illetően. Az Est úgy vélte, hogy biztosan van összefüggés a két államférfi közel egy idejű utazása között, ám Klebelsberg ezt megcáfolta, mondván, hogy az ő utazása pusztán kulturális jellegű lesz, melynek során előadást fog tartani a Római Egyetemen, valamint a Collegium Hungaricum létesítésében fog megállapodni olasz kollégájával, Fedelével.⁴³ A revizionista beállítottságú Magyarországnak⁴⁴ tudósítója Gerevich Tiborral készített interjút a magyar–olasz kulturális közeledés aktuális állásáról. Gerevich röviden felvázolta Klebelsberg útjának célját. Elmondása szerint a látogatás alkalmával egyrészt a Római Magyar Történelmi Intézet állami kézbe vételéről és Collegium Hungaricumra történő bővítéséről, másrészt az olasz kultúra magyarországi terjesztésének módozatáról lesznek egyeztetések. Ez utóbbira a Magyarország nagyobb városaiban létesítendő olasz tanszékek és lektorátusok felállítása, valamint a gimnáziumokban kötelező olasz nyelvoktatás bevezetése teremt majd alkalmat. Gerevich elmondta még, hogy Klebelsberg – egyáltalán nem politikai színezetű – útja két hetes lesz, és a kultuszminiszter nemcsak Rómába, hanem más olasz városokba is ellátogat majd, felesége kíséretében.⁴⁵

Klebelsberget Olaszországban rendkívül nagy formátumú politikusként tartották számon, nemcsak az olasz kultúra népszerűsítésére való törekvéseiért, hanem a magyar állami életben betöltött szerepéért is.⁴⁶ Ezért az előadása helyszínéül az egyik legimpozánsabb római dísztermet választották, és már több héttel az utazás előtt összeállították a programot, mely hivatalos látogatásokat éppúgy tartalmazott, mint kötetlen kirándulást, esti kikapcsolódást.⁴⁷

A tárgyalások, melyek a már ismertetett intézmények felállításáról szóló megállapodásokat eredményezték, a kulisszák mögött zajlottak. Klebelsberg látogatásának azonban volt még egy fontos eseménye, nevezetesen az, hogy a kultuszminisztert a Római Egyetem díszdoktorává avatták. Erre 1927. március 16-án került sor, s ez alkalomból Klebelsberg *La cooperazione intellettuale tra l'Italia e l'Ungheria* címmel beszédet mondott a magyar–olasz kulturális kapcsolatokról.⁴⁸ Történelmi hivatásához hűen Klebelsberg a beszéd jelentős részében azt elemezte, hogy e kapcsolatok miként alakultak az évszázadok folyamán, de emellett kitért a

jövöbeni tervekre is, és nem feledkezett meg a fennálló olasz rezsim, valamint az olasz nép kulturális eredményeinek dicséréséről sem. Rendkívül ügyes diplomáciai fogást alkalmazva, Klebelsberg egy szóval sem tért ki saját kultúrdiplomáciai céljaira, ehelyett inkább az olasz kultúra civilizációs értékével indokolta meg az általa eltervezett intézmények létesítésének szükségességét. „Az olasz nyelv és kultúra intenzív tanítása nélkül a magyar középiskolák nem képesek pontos és helyes képet adni a modern civilizációról.”⁴⁹ – fogalmazott Klebelsberg. Annak érdekében, hogy a magyar diákok civilizációról való ismeretében ne mutakozzon hiány – folytatta gondolatmenetét Klebelsberg –, elengedhetetlennek tartja, hogy egyrészt bevezessék a magyar gimnáziumokban a kötelező olasz nyelvoktatást, másrészt a nagyobb városokban olasz tanszékeket, szemináriumokat hozzanak létre. Ahhoz azonban, hogy az olasz kultúra teljes mértékben megismerhetővé váljon a magyarság számára, okvetlenül szükséges egy olyan intézmény létesítése, amely tehetséges magyar fiatalok számára hosszabb római tanulmányutakat tesz lehetővé, vagyis mielőbb meg kell alapítani a Római Magyar Akadémiát.⁵⁰

E körmönfont érvelés meghozta a kívánt eredményt, s megállapodás született mind a Római Magyar Akadémia mielőbbi létesítéséről, mind a Római Egyetemen alapítandó magyar tanszék felállításáról. A kölcsönös kultúraterjesztés jegyében a felek megegyeztek abban, hogy Budapesten olasz nyelv-és irodalom tanszékét állítanak fel, Pécsen, Szegeden és Debrecenben pedig olasz nyelvi lektorátusokat. Jövöbeni tervként pedig a Budapesti Olasz Kultúrintézet megalapítását hagyta jóvá a két kultuszminiszter.⁵¹

Az eredményekkel elégedett Klebelsberg Kuno így foglalta össze Rómában elért eredményeit, Az Est tudósítójának, Balla Ignácnak nyilatkozva: „Olaszországban a magyar ügynek igaz barátaira találhattam és a magyar–olasz szellemi együttműködés további nagy akciójában sikerült a legegészségesebb alapokat lefektetnem. Mussolini kormánya részéről a legnagyobb előzékenységet tapasztalhattam minden téren.”⁵²

E mondatával Klebelsberg voltaképpen megfogalmazta azt, ami olyannyira foglalkoztatta korábban a magyar közvéleményt, nevezetesen, hogy a magyar–olasz kulturális kapcsolatok megerősítése nemcsak egymás kultúrájának megismerését szolgálta, hanem egyúttal a politikai kapcsolatokat is előkészítette. Ezt követően került sor Bethlen István római útjára és az olasz–magyar barátsági szerződés aláírására (1927. április 5.), mely Olaszországot a Horthy-korszak Magyarországának legfőbb szövetségesévé tette.

4. Összegzés

A fentiek fényében kijelenthető, hogy 1926-ban a Magyarország és Olaszország közötti kulturális közeledés a politikai együttműködés előkészítésének eszközeit jelentette. 1926 őszére Benito Mussolini véglegesen elhatározta magát a Jugoszlávia felbomlasztását célzó tervek kivitelezése mellett, melyhez olyan szövetségesre

volt szüksége, akinek szintén érdekében áll a délszláv állam gyengítése. E szövetségest Olaszország Magyarországon találta meg, amelynek elemi érdeke volt a revíziós törekvések legfőbb akadályát jelentő kisantant felbomlasztása. Ehhez, mint kezdeti lépés, Jugoszlávia gyengítése lehetőséget kínált, így a két állam érdekei találkoztak, s Klebelsberg Kuno kultuszminiszter meghívást kapott Rómába. A látogatás látszólagos célja a kulturális közeledés előmozdítása volt, azonban az iratok ismeretében joggal vélhetjük úgy, hogy Klebelsberg felmérte a terepet Bethlen római útja előtt, kipuhatolva, hogy az olasz politikusok miként viseltetnek Magyarország iránt.

Annak ellenére, hogy ily módon nyilvánvaló a kulturális közeledésszerszám volt, gyümölcsöző kulturális kapcsolatok indultak meg a két állam között. Klebelsberg olaszországi útjának eredményeképp került sor a mindmáig fennálló Római Magyar Akadémia felállítására, a Római Egyetemen – ma: Università degli Studi di Roma „La Sapienza” – ma is működő magyar tanszék alapítására, valamint a magyarországi egyetemeken (Pécs, Szeged, Budapest, Debrecen) olasz tanszékek létesítésére. Ezek mind olyan intézmények, amelyek ma is aktívan tevékenykednek, mégpedig többnyire a Horthy-korszakban lefektetett működési elvek mentén. Azaz elmondható, hogy az 1926 és 1928 között megalapozott magyar–olasz kulturális kapcsolatok mindmáig virágzóknak tekinthetők.

JEGYZETEK

1. Ormos Mária (1971): Bethlen koncepciója az olasz–magyar szövetségről (1927–1931). *Történelmi Szemle*, 1971/1–2. 133–156. old.
2. Ormos Mária (1971): Bethlen koncepciója az olasz–magyar szövetségről (1927–1931). *Történelmi Szemle*, 1971/1–2. 133–156. old.
3. Documenti Diplomatici Italiani. (A továbbiakban: DDI.) Quinta serie, vol. 3. 470. irat. A londoni titkos szerződés szövege, 1915. április 26.
4. Hornyák Árpád (2004): Magyar–jugoszláv diplomáciai kapcsolatok, 1918–1927. *Forum, Újvidék*. 11. old.
5. DDI. Sesta serie, 1. 134. irat. Orlando Bonin Longarének, 1918. nov. 13. A fiumei kérdéstről lásd még Gulyás László–Bali Lóránt: Ten years from the history of Fiume, 1914–1924. 41–53. pp. *The Twentieth Century*. 2012/2. (ISSN 1803-750X) 41–52. old.
6. Carocci, Giampiero (1969): La politica estera dell’Italia fascista. Editore Laterza, Bari. 13–14. old.
7. Hornyák Árpád (2004): Magyar–jugoszláv diplomáciai kapcsolatok, 1918–1927. *Forum, Újvidék*. 27. old.
8. Ádám Magda (1981): A Kisantant. Kossuth, Budapest. 5. old.
9. Candeloro, Giorgio (1992): Storia dell’Italia moderna. Volume nono. Il fascismo e le sue guerre. Editore Feltrinelli, Milano. 166. old.

10. Juhász Gyula (1988): Magyarország külpolitikája 1919–1945. Kossuth Kiadó, Budapest. 105. old.
11. Részletesen lásd: Gulyás László (2013): A Horthy-korszak külpolitikája 2. A húszas évek második fele (1924–1931). Attraktor Kiadó, Máriabesenyő. II. fejezet.
12. Vizi László Tamás (2013): „Hiszem és remélem, hogy...hamarosan visszatérhet a régi barátság és megértés”. Horthy Miklós mohácsi beszéde és a szerb orientáció alternatívája a magyar külpolitikában. Közép-Európai Közlemények: Történészek, geográfusok és regionalisták folyóirata. 2013/4. 7–38. old.
13. Gentile, Emilio (2002): Fascismo. Storia e interpretazioni. Editore Laterza & Figli, Bari. 60. old.
14. Ormos Mária (1987): Nácizmus – fasizmus. Magvető Kiadó, Budapest. 192–193. old.
15. Gentile, Emilio (2002): Fascismo. Storia e interpretazioni. Editore Laterza & Figli, Bari. 80. old.
16. Mussolini, Benito (1940): A korporációs államról. Editore Valecchi, Firenze. 37. old.
17. Ujváry Gábor (2014): „Egy európai formátumú államférfi”. Klebelsberg Kuno (1875–1932). Kronosz Kiadó – Magyar Történelmi Társulat, Pécs – Budapest. 97–98. old.
18. T. Kiss Tamás (1988): Állami művelődéspolitiká az 1920-as években. Magyar Művelődési Intézet – Mikszáth Kiadó, Budapest. 13–14. old.
19. Ujváry Gábor (2003): Klebelsberg Kuno és Hóman Bálint kultúrpolitikája. In: Vonyó József (szerk.): Társadalom és kultúra Magyarországon a 19–20. században. Tanulmányok. Pro Pannonia Kiadó, Pécs. 87–104. old.
20. Idézi: Ujváry Gábor (2014): „Egy európai formátumú államférfi”. Klebelsberg Kuno (1875–1932). Kronosz Kiadó – Magyar Történelmi Társulat, Pécs – Budapest. 102. old.
21. Romsics Ignác (2010): Magyarország története a XX. században. Osiris Kiadó, Budapest. 175. old.
22. T. Kiss Tamás (1988): Állami művelődéspolitiká az 1920-as években. Magyar Művelődési Intézet – Mikszáth Kiadó, Budapest. 42. old.
23. Ujváry Gábor (2003): Klebelsberg Kuno és Hóman Bálint kultúrpolitikája. In: Vonyó József (szerk.): Társadalom és kultúra Magyarországon a 19–20. században. Tanulmányok. Pro Pannonia Kiadó, Pécs. 87–104. old.
24. Ujváry Gábor (2014): „Egy európai formátumú államférfi”. Klebelsberg Kuno (1875–1932). Kronosz Kiadó – Magyar Történelmi Társulat, Pécs – Budapest. 161. old.
25. T. Kiss Tamás (1988): Állami művelődéspolitiká az 1920-as években. Magyar Művelődési Intézet – Mikszáth Kiadó, Budapest. 18–19. old.
26. Romsics Ignác (2010): Magyarország története a XX. században. Osiris Kiadó, Budapest. 185. old.
27. Ujváry Gábor (2014): „Egy európai formátumú államférfi”. Klebelsberg Kuno (1875–1932). Kronosz Kiadó – Magyar Történelmi Társulat, Pécs – Budapest. 116. old.
28. Ujváry Gábor (1995): A Római Magyar Intézet története 1912–1945 között. In: Csorba László (szerk.): Száz év a magyar–olasz kapcsolatok szolgálatában. Magyar

tudományos, kulturális és egyházi intézetek Rómában (1895–1995). HG & Társa Kiadó, Budapest.

29. Archicio Storico Diplomatico del Ministero degli Affari Esteri, Róma (ASMAE). Affari Politici (AA.PP). 1919–1930. Ungheria. Busta 1754. Rapporti politici. Copia di telegramma in arrivo N. 1769. Durini Mussolininak, 1926. december 1.
30. ASMAE. AA.PP. 1919–1930. Ungheria. Busta 1754. Rapporti politici. Copia di telegramma in arrivo N. 1769. Durini Mussolininak, 1926. december 1.
31. ASMAE. AA.PP. 1919–1930. Ungheria. Busta 1754. Rapporti politici. Copia di telegramma in arrivo N. 1769. Durini Mussolininak, 1926. december 1.
32. ASMAE. AA.PP. 1919–1930. Ungheria. Busta 1754. Rapporti politici. Telepresso n. 214191. Durini Fedelének, 1927. március 25.
33. Az Est című napilapot 1910-ben alapította Miklós Andor. Műfajilag bulvárlap volt, ami akkor még azt jelentette, hogy első kézből vette információit, és színvonalas hírszolgálatot biztosított. Polgári körökben a korszak egyik legkeresettebb újságja volt. Az „igazság” bemutatására törekedett, politikai pártoktól független maradt. (Kókay György–Buzinkay Géza–Murányi Gábor (1994): A magyar sajtó története. MÚOSZ Kiadó, Budapest.)
34. Az Est. 1927. január 8. 5. „Az olaszok a Nemzeti Múzeumból elvitt Corvin-kódexeket adják vissza”
35. Ujváry Gábor (1995): A Római Magyar Intézet története 1912–1945 között. In: Csorba László (szerk.): Száz év a magyar–olasz kapcsolatok szolgálatában. Magyar tudományos, kulturális és egyházi intézetek Rómában (1895–1995). HG & Társa Kiadó, Budapest.
36. Ujváry Gábor (1995): A Római Magyar Intézet története 1912–1945 között. In: Csorba László (szerk.): Száz év a magyar–olasz kapcsolatok szolgálatában. Magyar tudományos, kulturális és egyházi intézetek Rómában (1895–1995). HG & Társa Kiadó, Budapest.
37. ASMAE. AA.PP. 1919–1930. Ungheria. Busta 1755. Rapporti politici. Telegramma N. 4023/926. B16. Durini Mussolininak, 1926. december 28.
38. ASMAE. AA.PP. 1919–1930. Ungheria. Busta 1755. Rapporti politici. Telegramma N. 355/132. A52. Durini Mussolininak, 1926. december 28.
39. ASMAE. AA.PP. 1919–1930. Ungheria. Busta 1755. Rapporti politici. Telegramma N. 4023/926. B16. Durini Mussolininak, 1926. december 28.
40. ASMAE. AA.PP. 1919–1930. Ungheria. Busta 1755. Rapporti politici. Telegramma N. 4023/926. B16. Durini Mussolininak, 1926. december 28.
41. ASMAE. AA.PP. 1919–1930. Ungheria. Busta 1755. Rapporti politici. Copia di telegramma N. 3081/699. Fedele Mussolininak, 1927. január 26.
42. ASMAE. AA.PP. 1919–1930. Ungheria. Busta 1755. Rapporti politici. Telepresso N. 206615. Guariglia Mussolininak, 1927. február 12.
43. Az Est. 1927. január 16. 2. „Klebensberg kultuszminiszter nyilatkozata római útjáról”
44. A Magyarság című legitimista, s helyenként revizionista lapot – gróf Andrássy Gyula egykori magyar külügyminiszter finanszírozásával – Milotay István és Pethő

- Sándor alapították 1920-ban a jobboldali nemzeti egység megteremtésének céljával. Olvasótáborát a középrétegek alkották. A lap egyszerűen volt antiliberalis, antikommunista és antiszemita. Felfedezhetőek cikkeiben fajvédő elemek is, nyíltan kimondott célja a kulturális és gazdasági élet megmagyarítása volt. (Kókay György–Buzinkay Géza–Murányi Gábor (1994): A magyar sajtó története. MÚOSZ Kiadó, Budapest.)
45. Magyarország. 1927. február 27. 5. „A kultuszminiszter római útja s a magyar–olasz kultúrkapcsolatok. Beszélgetés Gerevich Tiborral az olaszországi manifesztációkról”
 46. ASMAE. AA.PP. 1919–1930. Ungheria. Busta 1755. Rapporti politici. Telegramma N.205/69. A52. (olvashatatlan aláírás) Mussolininak, 1927. január 24.
 47. ASMAE. AA.PP. 1919–1930. Ungheria. Busta 1755. Rapporti politici. Telegramma N. 4023/926. B16. Durini Mussolininak, 1926. december 28.
 48. Klebelsberg Kuno: La cooperazione intellettuale tra l’Italia e l’Ungheria. Klebelsberg díszdoktoravató beszéde, 1927. március 16. Innen: http://epa.oszk.hu/.../EPA02510_corvina_1927_005-026.pdf (Utolsó letöltés: 2015. 11. 21.)
 49. Klebelsberg Kuno: La cooperazione intellettuale tra l’Italia e l’Ungheria. Klebelsberg díszdoktoravató beszéde, 1927. március 16. Innen: http://epa.oszk.hu/.../EPA02510_corvina_1927_005-026.pdf (Utolsó letöltés: 2015. 11. 21.)
 50. Klebelsberg Kuno: La cooperazione intellettuale tra l’Italia e l’Ungheria. Klebelsberg díszdoktoravató beszéde, 1927. március 16. Innen: http://epa.oszk.hu/.../EPA02510_corvina_1927_005-026.pdf (Utolsó letöltés: 2015. 11. 21.)
 51. ASMAE. AA.PP. 1919–1930. Ungheria. Busta 1755. Rapporti politici. Promemoria N. 3676/58. 1927. április 25. A Budapesti Olasz Kultúrintézet az általam vizsgált időszakot követően, 1935-ben létesült.
 52. Az Est. 1927. április 3. 2. „Beszélgetés Milánóban gróf Klebelsberg Kunoval”

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Ádám Magda (1981): A Kisantant. Kossuth Kiadó, Budapest.
- Candeloro, Giorgio (1992): Storia dell’Italia moderna. Volume nono. Il fascismo e le sue guerre. Editore Feltrinelli, Milano.
- Carocci, Giampiero (1969): La politica estera dell’Italia fascista. Editore Laterza, Bari.
- Gentile, Emilio (2002): Fascismo. Storia e interpretazioni. Editore Laterza & Figli, Bari.
- Gulyás László-Bali Lóránt: Ten years from the history of Fiume, 1914–1924. 41–53. pp. The Twentieth Century. 2012/2. (ISSN 1803-750X) 41–52. old.
- Gulyás László (2013): A Horthy-korszak külpolitikája 2. A húszas évek második fele (1924–1931). Attraktor Kiadó, Máriabesenyő.
- Hornyák Árpád (2004): Magyar–jugoszláv diplomáciai kapcsolatok, 1918–1927. Forum Könyvkiadó, Újvidék.
- Juhász Gyula (1988): Magyarország külpolitikája 1919–1945. Kossuth Kiadó, Budapest.
- Klebelsberg Kuno: La cooperazione intellettuale tra l’Italia e l’Ungheria. Klebelsberg díszdoktoravató beszéde, 1927. március 16.

- Innen: http://epa.oszk.hu/.../EPA02510_corvina_1927_005-026.pdf (Utolsó letöltés: 2015. 11. 21.)
- Kókay György–Buzinkay Géza–Murányi Gábor (1994): A magyar sajtó története. MÚOSZ Kiadó, Budapest.
- Mussolini, Benito (1940): A korporációs államról. Editore Valecchi, Firenze.
- Ormos Mária (1971): Bethlen koncepciója az olasz–magyar szövetségről (1927–1931). Történelmi Szemle, 1971/1–2. 133–156. old.
- Ormos Mária (1987): Nácizmus – fasizmus. Magvető Kiadó, Budapest.
- Romsics Ignác (2010): Magyarország története a XX. században. Osiris Kiadó, Budapest.
- T. Kiss Tamás (1988): Állami művelődéspolitika az 1920-as években. Magyar Művelődési Intézet – Mikszáth Kiadó, Budapest.
- Ujváry Gábor (1995): A Római Magyar Intézet története 1912–1945 között. In: Csorba László (szerk.): Száz év a magyar–olasz kapcsolatok szolgálatában. Magyar tudományos, kulturális és egyházi intézetek Rómában (1895–1995). HG & Társa Kiadó, Budapest.
- Ujváry Gábor (2014): „Egy európai formátumú államférfi”. Klebelsberg Kuno (1875–1932). Kronosz Kiadó – Magyar Történelmi Társulat, Pécs – Budapest.
- Ujváry Gábor (2003): Klebelsberg Kuno és Hóman Bálint kultúrpolitikája. In: Vonyó József (szerk.): Társadalom és kultúra Magyarországon a 19–20. században. Tanulmányok. Pro Pannonia Kiadó, Pécs. 87–104. old.
- Vizi László Tamás (2013): „Hiszem és remélem, hogy...hamarosan visszatérhet a régi barátság és megértés”. Horthy Miklós mohácsi beszéde és a szerb orientáció alternatívája a magyar külpolitikában. Közép-Európai Közlemények: Történészek, geográfusok és regionalisták folyóirata. 2013/4. 7–38. old.